

УДК 711.4:37.014.5:332.1

DOI: <https://doi.org/10.37332/2309-1533.2026.2.7>

JEL Classification: R11, J24, R58

Омельяненко О.М.,
*д-р філософії, старший науковий співробітник сектору проблем
інноваційно-інвестиційного розвитку промисловості,
ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8993-806X>,
Інститут економіки промисловості НАН України, м. Київ*

ЖИТТЄВИЙ ПРОСТІР ГРОМАДИ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ: КОНЦЕПТУАЛЬНА РАМКА ТА ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ¹

Omelianenko O.M.,
*Doctor of Philosophy, senior researcher, sector of problems
of innovation and investment development of industry,
Institute of Industrial Economics of
National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv*

COMMUNITY LIVING SPACE AS A FACTOR OF HUMAN CAPITAL DEVELOPMENT: CONCEPTUAL FRAMEWORK AND PRACTICAL RECOMMENDATIONS

Постановка проблеми. Актуальність дослідження зумовлена сучасними трансформаційними процесами децентралізації, соціально-економічними викликами, демографічними втратами та потребою у відновленні й сталому розвитку територій, що посилюють значення громади як базового середовища формування та реалізації людського капіталу. Якість життєвого простору з урахуванням інфраструктурних, освітніх, медичних, культурних, безпекових і екологічних складових безпосередньо впливає на можливості самореалізації, продуктивність, соціальну мобільність і рівень добробуту населення. Водночас проблематика полягає у фрагментарності підходів до просторового розвитку, дисбалансах ресурсного забезпечення громад, недостатній інтеграції стратегічного планування та відсутності цілісної концептуальної рамки оцінювання впливу локального середовища на накопичення й ефективне використання людського потенціалу. Це зумовлює необхідність розроблення системних методологічних засад і практичних рекомендацій, спрямованих на підвищення спроможності громад створювати сприятливі умови для розвитку людського капіталу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Містобудівна діяльність характеризується локальним підходом, що здійснюється в рамках функціонування територіальної громади, в її інтересах, для реалізації індивідуально-групових та соціально-функціональних життєвих прагнень її членів, тобто в межах території де виникає, конституюється, інституціоналізується, функціонує та реалізується місцеве самоврядування, як локальний інститут публічної влади, що формується самою територіальною громадою. Задоволення основних потреб населення та кожного з мешканців населеного пункту у створенні належної системи забезпечення життя лежить в основі життєвого простору людини [1].

Сливчук В. [2] відзначає, що місцеве самоврядування є одним із ключових складників демократії, оскільки забезпечує участь громадян у прийнятті рішень та їхньому впливі на власний життєвий простір. Життєвий простір – це нові можливості для реалізації ідей, задумів, планів [3]. У дослідженні [4] відзначено, що управління життєвими процесами – це головне у світовій практиці планування розвитку міст. Досвід розвинених країн свідчить, що планування розвитку, забезпечене партнерськими відносинами між місцевими мешканцями, підприємцями, фермерами, органами місцевого самоврядування є набагато ефективнішим, оскільки передбачає витрачання коштів на виконання завдань, які насправді є пріоритетними. Місцева влада при цьому здійснює управління не шляхом виконання розпоряджень «згори», а орієнтуючись на потреби громади, що детерміновані не лише проблемами, але й прагненням організувати життєвий простір у відповідності з більш високими стандартами [5].

¹ Дослідження виконано за рахунок коштів гранту Президента України, наданого Національним фондом досліджень України на реалізацію проекту 2025.05/0021 «Інноваційні стратегії розвитку резилієнтності громад: поєднання організації життєвого простору, розвитку людського капіталу та соціального партнерства для відновлення постконфліктних територій».

У дослідженні Калашнікової Т. [6] для вивчення процесів людського розвитку в його просторовому аспекті поставлено завдання синтезу його просторової моделі як концепту «простору людського розвитку», який представлено як життєвий простір, де відбувається відтворення і розвиток населення. Авторка розглядає простір людського розвитку як «простір, що забезпечує задоволення основних потреб і стимулює всебічний розвиток особистості, орієнтований на реалізацію цілей сталого людського розвитку, і є сукупністю природного ландшафту і розміщених на території місць прикладання праці, інженерних мереж, об'єктів соціальної інфраструктури, які в процесі функціонування створюють певний простір можливостей, що дає змогу населенню, яке проживає на цій території, задовольнити власні соціально-економічні та культурні потреби».

Важливими є питання адаптації життєвого простору до нових викликів. В умовах воєнного стану ефективним інструментом громадської участі є ради з питань внутрішньо переміщених осіб, що створюються та функціонують при місцевих та обласних органах влади з метою сприяння соціально-економічній інтеграції переселенців у життєвий простір нових громад [7]. Беручи до уваги виміри сталого розвитку (соціальний, економічний та екологічний), концепція «smart city» у статті [8] визначається як життєвий простір з підвищеним комфортом (з точки зору соціального виміру), створений завдяки ефективному використанню людського фактору та інтелектуального капіталу, зокрема як основа для інституційних та економічних перетворень у місті».

Попри значний науковий інтерес до проблематики життєвого простору громади, місцевого самоврядування, людського розвитку та просторової організації територій, низка аспектів залишається недостатньо дослідженою. Зокрема, потребує подальшого обґрунтування взаємозв'язок між якістю життєвого простору громади та процесами формування, збереження та розвитку людського капіталу. Недостатньо уваги приділено інтегрованому розгляду життєвого простору як системи соціальних, економічних, інфраструктурних, екологічних та інституційних умов, що визначають можливості самореалізації населення та стійкість громади до сучасних викликів. Особливої актуальності ці питання набувають в умовах воєнних трансформацій, демографічних змін, внутрішньої міграції та необхідності відновлення територій, що потребує переосмислення підходів до розвитку громад і створення сприятливого середовища для людського розвитку. У зв'язку з цим актуалізується необхідність дослідження життєвого простору громади не лише як території проживання населення, а як комплексного середовища формування людського капіталу, соціальної згуртованості та місцевого розвитку.

Постановка завдання. Розгляд життєвого простору громади як фактору розвитку людського капіталу з метою розроблення пропозицій для розвитку громад.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглянемо наявні наукові підходи до визначення поняття «життєвий простір громади», що сформувалися в різних наукових підходах. У межах соціально-просторового підходу [9; 10] життєвий простір громади розглядається як сукупність фізичних, соціальних і символічних просторів, у яких відбувається щоденна взаємодія членів громади. Простір формується соціальними практиками, а не є нейтральною основою, нормами та владними відносинами. У соціологічному підході [11] життєвий простір громади прирівнюється до середовища соціальних взаємодій. В цьому підході формуються загальні цінності, ідентичність та почуття належності. Простір та добробут громади визначається територією, якістю соціальних відносин, довірою, солідарністю та активною участю мешканців у спільних практиках. Таким чином, громада розглядається як соціальна система, життєвий простір якої підтримує відтворення соціального капіталу. У межах урбаністичного підходу [12] життєвий простір громади трактується як система публічних, напівпублічних і приватних просторів, що забезпечують життєдіяльність, комунікацію та самореалізацію мешканців. Особлива увага приділяється ролі публічних просторів як осередків громадського життя. Життєвий простір громади формується через планувальні рішення, транспортну доступність, наявність «місць зустрічей» і комфортного середовища. З позицій інституційної економіки [13; 14] життєвий простір громади розглядається як середовище функціонування формальних і неформальних інститутів, що визначають правила доступу до ресурсів, економічної активності та соціальних послуг. У цьому підході життєвий простір громади безпосередньо пов'язується з якістю місцевого врядування, економічною інфраструктурою та можливостями розвитку людського капіталу. У межах людиноцентричного підходу [15] життєвий простір громади визначається через умови та якість життя людини, можливості самореалізації, безпеки, доступу до освіти, культури та соціальних послуг. Життєвий простір громади розглядається як фактор розвитку людського потенціалу та підвищення якості життя.

На основі наведених підходів життєвий простір громади доцільно визначати як багатовимірну соціально-територіальну систему, що охоплює фізичне середовище, соціальні взаємодії, інституційні умови та людський потенціал, у межах якої формується якість життя, соціальна згуртованість і розвиток людського капіталу громади.

Конкретизацією такого підходу виступають сучасні емпіричні інструменти оцінювання. Дослідження Індексу безбар'єрності громад [16], оприлюднене Міністерством розвитку громад та територій України, є важливим емпіричним проектом, що вимірює реальний стан життєвого простору громади в контексті доступності для різних груп населення. Воно не обмежується оцінкою окремих

об'єктів інфраструктури, а розглядає безбар'єрність як комплексну систему умов, які впливають на якість життя людей у громаді: освітню доступність, інклюзивні сервіси, соціальну згуртованість, економічні можливості, цифрові сервіси, фізичну доступність простору та участь маломобільних груп у житті громади. На рис. 1 показано значення Індексу за напрямками безбар'єрності.

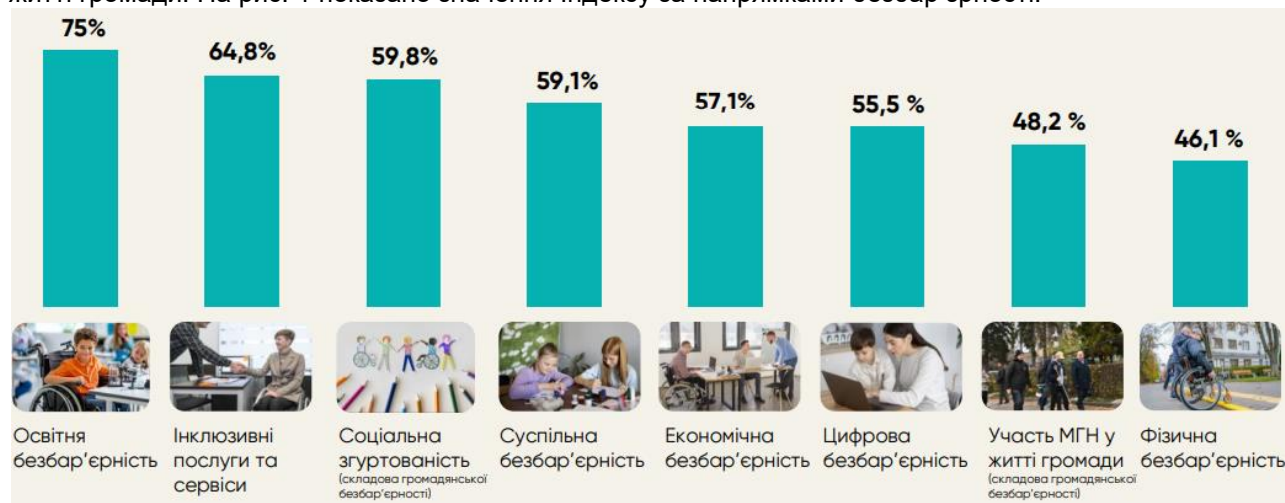

Рис. 1. Значення Індексу за напрямками безбар'єрності

Джерело: [16]

Наведені оцінки безбар'єрності демонструють нерівномірність умов для формування та реалізації людського капіталу в громаді. Найвищий показник має освітня безбар'єрність (75%), що свідчить про відносно кращий доступ до знань, навичок і можливостей навчання – ключових складових накопичення людського капіталу. Достатньо високими є також оцінки інклюзивних послуг і сервісів (64,8%) та соціальної згуртованості (59,8%), що вказує на наявність соціального середовища, здатного підтримувати інтеграцію різних груп населення, знижувати ризики соціального виключення та посилювати соціальний капітал як основу продуктивної взаємодії.

Водночас середні значення суспільної (59,1%), економічної (57,1%) та цифрової безбар'єрності (55,5%) сигналізують про наявні структурні обмеження у доступі до ринку праці, підприємницьких можливостей, цифрових сервісів і громадської активності. Це зменшує потенціал ефективного використання наявних знань і компетентностей, стримує інноваційність та мобільність населення. Найнижчі показники участі маломобільних груп у житті громади (48,2%) і фізичної безбар'єрності (46,1%) свідчать про інфраструктурні бар'єри, які безпосередньо обмежують залучення частини мешканців до освітніх, економічних і соціальних процесів. Таким чином, з позицій розвитку людського капіталу критично важливим є комплексне підвищення рівня фізичної, цифрової та економічної доступності, оскільки саме вони забезпечують повну реалізацію потенціалу населення.

У контексті життєвого простору громади це дослідження набуває значення як інструмент діагностики соціального та фізичного середовища, в якому відбувається щоденна взаємодія мешканців. Життєвий простір у соціально-просторовому розумінні включає не лише територію, а й соціальні практики, можливості участі в громадському житті, доступ до послуг і ресурсів, а саме це й аналізується через індекс безбар'єрності.

Водночас дослідження показує, що безбар'єрність – це не лише про фізичну інфраструктуру, наприклад пандуси чи рівні переходи, а про комплексний підхід, який включає цифрову доступність, соціальну участь і підтримку маломобільних громадян. У цьому сенсі методика перегукується з урбаністичним та людиноцентричним підходами до життєвого простору, де головним є забезпечення умов для повноцінного життя всіх мешканців, а не тільки адаптація фізичного середовища.

Дослідження також підтверджує, що якість місцевого врядування, організаційна структура та наявність професійних команд у громадах є ключовими факторами розвитку безбар'єрності, що підкреслює зв'язок життєвого простору з інституційними умовами та соціальними практиками. Такий фокус на управлінській спроможності громад додає до загального розуміння життєвого простору аспект, притаманний інституційній економіці: середовище функціонування формальних і неформальних інститутів, що визначають доступ до ресурсів, послуг і можливостей розвитку.

Організацію житлового простору варто розглянути як створення функціонального, ергономічного та психологічно комфортного середовища, що інтегрує фізичний дизайн з особистими потребами, цілями (самоактуалізація, саморозвиток) та емоційним сприйняттям, щоб підтримувати благополуччя, створювати відчуття захищеності, а не лише естетику.

У табл. 1 показано компоненти життєвого простору, що спільно формують умови життєдіяльності та розвитку населення.

Таблиця 1

Компоненти життєвого простору

Компонент	Опис та складові
Територіально-просторовий	Фізична територія громади, планування простору, житлове середовище, природні ресурси, екологічний стан, доступність об'єктів
Соціальний	Соціальні зв'язки і мережі, рівень довіри та згуртованості, демографічна структура, соціальна інтеграція, громадська активність
Економічний	Можливості зайнятості, підприємництво, рівень доходів, місцевий ринок праці, економічна стійкість громади
Інфраструктурний	Освітня, медична, транспортна, житлово-комунальна, цифрова та культурна інфраструктура
Інституційно-управлінський	Соціальні зв'язки і мережі, рівень довіри та згуртованості, демографічна структура, соціальна інтеграція, громадська активність. Система місцевого самоврядування, якість управління, участь громадян у прийнятті рішень, нормативно-правове забезпечення
Культурно-ціннісний	Спільні цінності, норми, традиції, локальна ідентичність, символічний простір громади
Комунікаційно-інформаційний	Доступ до інформації, цифрові сервіси, комунікація між владою і мешканцями, прозорість та відкритість
Безпековий	Фізична, соціальна та економічна безпека, стійкість до ризиків і криз (у т.ч. в умовах відновлення)

Джерело: розроблено автором

Ці компоненти доцільно розглядати як цілісну систему, вплив якої безпосередньо відображається на якості життя та розвитку людського капіталу громади. Життєвий простір безпосередньо формує якість, структуру та відтворення людського капіталу, оскільки саме в ньому люди навчаються, працюють, взаємодіють і реалізують свій потенціал. Узагальнено концептуальну рамку для аналізу впливу життєвого простору можна представити як ланцюг: Якість життєвого простору → Умови повсякденної реалізації → Накопичення людського капіталу → Соціально-економічна спроможність громади → Стійкий розвиток. Цей підхід дозволяє:

– оцінювати розвиток громади не лише через економічні показники, а через якість життя і можливостей;

– інтегрувати політики просторового розвитку, освіти, охорони здоров'я, зайнятості;

– поєднувати відновлення територій із довгостроковим розвитком людського потенціалу.

В табл. 2 показано взаємозв'язок складових життєвого простору громади та розвитку людського капіталу.

Таблиця 2

Взаємозв'язок складових життєвого простору громади та розвитку людського капіталу

Складова життєвого простору громади	Зміст складової	Вплив на розвиток людського капіталу	Очікуваний результат для громади
Соціальна інфраструктура	Освіта, охорона здоров'я, культура, соціальні послуги	Формування знань, навичок, здоров'я, соціальної включеності населення	Підвищення якості людського капіталу, зростання тривалості активного життя
Економічне середовище	Ринок праці, підприємництво, інвестиційний клімат	Мотивація до праці та саморозвитку, реалізація людського потенціалу	Зайнятість, зростання доходів, утримання людського капіталу в громаді
Просторово-інфраструктурна складова	Транспорт, житло, цифрова інфраструктура, публічні простори	Доступ до освіти, роботи, послуг і комунікацій	Мобільність населення, привабливість громади для проживання
Інституційне середовище	Місцеве самоврядування, управлінські практики, партнерства	Розвиток громадянських компетенцій, довіри та участі	Соціальний капітал, ефективне управління людськими ресурсами
Безпекова складова	Фізична, соціальна, екологічна та інформаційна безпека	Зниження ризиків втрати людського потенціалу	Стабільність, збереження та відновлення людського капіталу
Культурно-ціннісне середовище	Ідентичність, традиції, креативні індустрії	Розвиток креативності, соціальної згуртованості	Формування унікального людського потенціалу громади
Екологічна складова	Стан довкілля, зелені зони, екологічна свідомість	Поліпшення фізичного та психічного здоров'я населення	Сталий розвиток та підвищення якості життя
Цифровий життєвий простір	Е-сервіси, цифрові навички, доступ до інформації	Розвиток цифрових компетентностей і інноваційного мислення	Конкурентоспроможний людський капітал у цифровій економіці

Джерело: розроблено автором

На відміну від традиційного підходу життєвий простір громади має людиноцентричний характер та охоплює не лише матеріальні, а й нематеріальні чинники (соціальний капітал, довіра, ідентичність); розглядається як динамічна система, здатна адаптуватися до криз, трансформацій і викликів відновлення. З огляду на це, актуалізується потреба у впровадженні прикладних управлінських механізмів, які дозволяють інтегрувати таке розуміння у практику місцевого розвитку [17], зокрема через наступні рекомендації:

1. Інституціоналізація оцінки життєвого простору як базовий елемент стратегічного планування розвитку громад.

Рекомендовано включити системну оцінку якості життєвого простору до стратегій розвитку та планів відновлення громад. Це дозволить розглянути його як основний чинник формування і відтворення людського капіталу. Така оцінка має ґрунтуватися на поєднання просторових та соціальних індикаторів (рівня освіти, стану здоров'я, громадської участі, мобільності та доступу до можливостей). Це дозволить перейти від інфраструктурно-орієнтованого планування до людиноцентричної моделі розвитку громади.

2. Для більш детального аналізу важливо враховувати фізичне відновлення територій із відновленням соціальних зв'язків і розглядати їх як основу резиліентності громад.

Відбудову життєвого простору слід розглядати не тільки як реконструкцію об'єктів, а й як процес відновлення соціальної сфери громади. Створення багатофункціональних громадських просторів (освітніх, культурних, креативних) сприятиме зміцненню довіри, горизонтальних зв'язків і соціальної взаємодії, що безумовно допомагає укріпити та розвинути спроможність громади в умовах тривалих криз.

3. Посилити управлінську спроможність громад через партисипативні та цифрові інструменти розвитку життєвого простору.

Розвиток людського капіталу потребує активної участі мешканців у формуванні та управлінні життєвим простором. Рекомендовано розширювати та підтримувати використання партисипативних інструментів (бюджет участі, громадські платформи, консультаційні механізми). У поєднанні з цифровими рішеннями для доступу до послуг, освіти та навчання ця система може залучити ще більшу кількість людей. Це підвищує відчуття причетності до громади, формує відповідальність і стимулює накопичення соціального та людського капіталу.

4. Сприяття становленню місцевих екосистем, що забезпечують утримання й відновлення людського потенціалу громади.

Для більш активного залучення людського капіталу та зменшення втрат громадам доцільно створювати середовище, що забезпечує не тільки можливості професійної реалізації а й навчання та соціальну інтеграцію для основних груп (молодь, ВПО, ветерани). Підтримка креативних, освітніх і соціальних ініціатив у межах життєвого простору підсилює фактор «прив'язаності» до громади та сприяє довгостроковому закріпленню людського потенціалу.

5. Запровадити постійний моніторинг взаємозв'язку між якістю життєвого простору та розвитком людського капіталу.

Для забезпечення обґрунтованості управлінських рішень рекомендовано впроваджувати регулярний моніторинг, який відстежує, як зміни в життєвому просторі впливають на освітні траєкторії, зайнятість, соціальну активність і мобільність населення. Такий підхід дозволяє своєчасно коригувати політики, посилювати ефективні інтервенції та забезпечувати узгоджений розвиток простору й людського капіталу в громаді.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, життєвий простір громади доцільно розглядати як багатовимірну соціально-територіальну систему, що поєднує просторові, соціальні, економічні, інституційні, культурні та безпекові компоненти, які спільно формують умови життєдіяльності населення та визначають можливості розвитку людського капіталу. Узагальнення наукових підходів дозволило встановити, що життєвий простір громади виходить за межі традиційного розуміння території проживання та охоплює середовище соціальних взаємодій, доступу до ресурсів, участі у громадському житті, самореалізації та формування локальної ідентичності.

Якість життєвого простору безпосередньо впливає на процеси формування, збереження та відтворення людського капіталу громади через доступ до освіти, охорони здоров'я, економічних можливостей, соціальної інфраструктури, цифрових сервісів та безпечного середовища. Результати аналізу Індексу безбар'єрності громад підтвердили нерівномірність умов реалізації людського потенціалу та актуалізували необхідність комплексного підходу до формування інклюзивного і людиноцентричного простору.

Запропоновано розглядати взаємозв'язок життєвого простору та людського капіталу через концептуальний ланцюг: «якість життєвого простору → умови повсякденної реалізації → накопичення людського капіталу → соціально-економічна спроможність громади → стійкий розвиток». Це дозволяє інтегрувати політики просторового розвитку, соціальної сфери, відновлення територій та розвитку людського потенціалу в єдину систему управління громадою.

Практичне значення дослідження полягає у розробленні рекомендацій щодо інституціоналізації

оцінки життєвого простору, посилення управлінської спроможності громад, розвитку партисипативних і цифрових механізмів участі, формування локальних екосистем підтримки людського потенціалу та впровадження системного моніторингу взаємозв'язку між якістю життєвого простору і розвитком людського капіталу.

Перспективи подальших досліджень доцільно пов'язати з розробленням методичних підходів до оцінювання життєвого простору громад, формуванням системи індикаторів його впливу на людський капітал, а також дослідженням особливостей трансформації життєвого простору громад в умовах повоєнного відновлення та цифровізації суспільства.

Література

1. Курчин О. Г. Роль та значення містобудівної діяльності в місцевому самоврядуванні: питання онтології та аксіології. *Вісник Маріупольського державного університету. Сер.: Право.* 2013. Вип. 5. С. 102-107. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vmdu_pr_2013_5_20 (дата звернення: 05.03.2026).
2. Сливчук В. Місцеве самоврядування: сутність поняття, специфіка та характерні ознаки. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія.* 2024. № 17. С. 205-211. DOI: <http://doi.org/10.32782/2312-1815/2024-17-25>.
3. Кукіль Т. О. Соціальна інтеграція внутрішньо переміщених в умовах воєнного стану: локальний контекст. *Магістерські студії. Альманах.* 2025. Вип. 25. URL: <https://ekhsuir.kspu.edu/items/958f610b-3dcc-4218-b057-beca45bda20b> (дата звернення: 05.03.2026).
4. Ревіталізація міст – досвід Європейського Союзу для України / О. А. Сич, Н. С. Ситник, А. В. Сташишин, В. В. Круглякова; за заг. ред. канд. екон. наук., доц. О. А. Сич. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2023. 312 с.
5. Лисенко Л. В. Партнерська модель управління соціально-економічним розвитком сільських територій: сутність і умови формування. *Державне управління: удосконалення та розвиток.* 2010. № 8. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=166> (дата звернення: 05.03.2026).
6. Калашнікова Т. М. Зміст просторового аспекту процесів людського розвитку. *Демографія та соціальна економіка.* 2019. № 3. С. 133-148. DOI: <http://doi.org/10.15407/dse2019.03.133>.
7. Стан розвитку громадянського суспільства в Україні у 2023–2024 роках : аналіт. доп. / Каплан Ю., Скворцова В., Валецький О. та ін. ; за ред. В. Потапенка, Ю. Каплан, Ю. Тищенко, В. Токмана. Київ : НІСД, 2024. 47 с. DOI: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2024.15>.
8. Стрельченко О. Публічне адміністрування цифровою смарт-інфраструктурою в Україні: в умовах режиму військового стану та у повоєнний період. *Вісник Хмельницького національного університету.* Економічні науки. 2023. № 4 (320). С. 384-388. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-320-4-57>.
9. Lefebvre H. *The Production of Space.* Oxford : Blackwell, 1991. 454 p.
10. Soja E. *Postmodern Geographies: The Reassertion of Space in Critical Social Theory.* London : Verso, 1989. 266 p.
11. Putnam R. *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community.* New York : Simon & Schuster, 2000. 541 p.
12. Whyte W. H. *The Social Life of Small Urban Spaces.* Washington : Conservation Foundation, 1980. 125 p.
13. North D. *Institutions, Institutional Change and Economic Performance.* Cambridge : Cambridge University Press, 1990. 152 p.
14. Ostrom E. *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action.* Cambridge : Cambridge University Press, 1990. 280 p.
15. Sen A. *Development as Freedom.* Oxford : Oxford University Press, 1999. 366 p.
16. Індекс безбар'єрності громад. URL: <https://mindev.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/preza-mdct-indeks-bezbar-jernosti-prezentaciia-16x9.pdf> (дата звернення: 05.03.2026).
17. Омеляненко В.А., Омеляненко О.М. Інфраструктура розвитку людського капіталу та вибір пріоритетних проєктів смарт-рішень для громад. *Суспільство та національні інтереси.* 2024. № 4 (4). С. 1252-1269. DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1572-2024-4\(4\)-1252-1269](https://doi.org/10.52058/3041-1572-2024-4(4)-1252-1269)

References

1. Kurchyn, O.H. (2013), "The role and significance of urban planning activities in local self-government: Issues of ontology and axiology", *Visnyk Mariupolskoho derzhavnoho universytetu. Serii: Pravo*, Iss. 5, pp. 102-107, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vmdu_pr_2013_5_20 (access date March 05, 2026).
2. Slyvchuk, V. (2024), "Local self-government: essence of the concept, specifics and characteristic features", *Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Serii: Politolohiia*, no. 17, pp. 205-211, DOI: <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2024-17-25>.

3. Kukil, T.O. (2025), "Social integration of internally displaced persons under martial law: local context", *Mahisterski studii. Almanakh*, no. 25, available at: <https://ekhsuir.kspu.edu/items/958f610b-3dcc-4218-b057-beca45bda20b> (access date March 05, 2026).
4. Sych, O.A., Sytnyk, N.S., Stasyshyn, A.V., and Kruhliakova, V.V. (2023), *Revitalizatsiia mist – dosvid Yevropeiskoho Soiuzu dlia Ukrainy* [Urban revitalization – The experience of the European Union for Ukraine], LNU imeni Ivana Franka, Lviv, Ukraine, 312 p.
5. Lysenko, L.V. (2010), "Partnership model of management of socio-economic development of rural territories: Essence and conditions of formation", *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*, no. 8, available at: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=166> (access date March 05, 2026).
6. Kalashnikova, T.M. (2019), "The content of the spatial aspect of human development processes", *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika*, no. 3, pp. 133–148, DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2019.03.133>.
7. Kaplan, Yu., Skvortsova, V., Valevskiy, O., et al. (2024), *Stan rozvytku hromadianskoho suspilstva v Ukraini u 2023–2024 rokakh : analit. dop.* [The state of civil society development in Ukraine in 2023–2024: Analytical report], NISD, Kyiv, Ukraine, DOI: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2024.15>.
8. Strelchenko, O. (2023), "Public administration of digital smart infrastructure in Ukraine under martial law and in the post-war period", *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu, Ekonomichni nauky*, no. 4(320), pp. 384–388, DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-320-4-57>.
9. Lefebvre, H. (1991), *The production of space*, Blackwell, Oxford, UK, 454 p.
10. Soja, E. (1989), *Postmodern geographies: The reassertion of space in critical social theory*, Verso, London, UK, 266 p.
11. Putnam, R. (2000), *Bowling alone: The collapse and revival of American community*, Simon & Schuster, New York, USA, 541 p.
12. Whyte, W.H. (1980), *The social life of small urban spaces*, Conservation Foundation, Washington, USA, 125 p.
13. North, D. (1990), *Institutions, institutional change and economic performance*, Cambridge University Press, Cambridge, UK, 152 p.
14. Ostrom, E. (1990), *Governing the commons: The evolution of institutions for collective action*, Cambridge University Press, Cambridge, UK, 280 p.
15. Sen, A. (1999), *Development as freedom*, Oxford University Press, Oxford, UK, 366 p.
16. *Indeks bezbar'ernosti hromad* [Community barrier-free index], (n.d.), available at: <https://mindev.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/preza-mdct-indeks-bezbar-jernosti-prezentaciia-16x9.pdf> (access date March 05, 2026).
17. Omelyanenko, V.A., and Omelianenko, O.M. (2024), "Human capital development infrastructure and selection of priority projects of smart solutions for communities", *Suspilstvo ta natsionalni interesy*, no. 4(4), pp. 1252–1269, DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1572-2024-4\(4\)-1252-1269](https://doi.org/10.52058/3041-1572-2024-4(4)-1252-1269)

Омельяненко О.М.

ЖИТТЄВИЙ ПРОСТІР ГРОМАДИ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ: КОНЦЕПТУАЛЬНА РАМКА ТА ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Мета. Розгляд життєвого простору громади як фактору розвитку людського капіталу з метою розроблення пропозицій для розвитку громад.

Методика дослідження. У дослідженні використано загальнонаукові та спеціальні методи: аналіз і синтез – для узагальнення наукових підходів до визначення життєвого простору громади та його складових; структурно-функціональний аналіз – для визначення взаємозв'язків між складовими життєвого простору та розвитком людського капіталу; порівняльний аналіз – для узагальнення сучасних підходів до оцінювання якості життєвого простору; графічний метод – для візуалізації результатів оцінювання Індексу безбар'єрності громад; метод узагальнення – для формування практичних рекомендацій щодо розвитку громад.

Результати дослідження. З'ясовано, що життєвий простір громади є комплексною системою, яка поєднує територіально-просторові, соціальні, економічні, інфраструктурні, інституційні, культурні, безпекові та інформаційні компоненти. Доведено, що якість життєвого простору безпосередньо впливає на процеси формування, накопичення та реалізації людського капіталу через доступ до освіти, охорони здоров'я, цифрових сервісів, економічних можливостей та участі в громадському житті. Запропоновано концептуальний підхід до аналізу взаємозв'язку життєвого простору громади та розвитку людського капіталу через ланцюг: «якість життєвого простору → умови повсякденної реалізації → накопичення людського капіталу → соціально-економічна спроможність громади → стійкий розвиток».

Наукова новизна результатів дослідження. Дістали подальшого розвитку теоретичні положення щодо трактування життєвого простору громади як багатовимірної соціально-територіальної системи, що визначає умови розвитку людського капіталу. Удосконалено підхід до визначення складових життєвого простору громади через інтеграцію просторових, соціальних,

інституційних, безпекових та цифрових компонентів. Запропоновано концептуальну модель взаємозв'язку життєвого простору та людського капіталу в контексті стійкого розвитку громад.

Практична значущість результатів дослідження. Обґрунтовані теоретико-методичні положення можуть бути використані органами місцевого самоврядування під час формування стратегій розвитку та планів відновлення громад.

Ключові слова: громади, життєвий простір, людський капітал, потреби, якість життя, проекти.

Omelianenko O.M.

**COMMUNITY LIVING SPACE AS A FACTOR OF HUMAN CAPITAL DEVELOPMENT:
CONCEPTUAL FRAMEWORK AND PRACTICAL RECOMMENDATIONS**

Purpose. The aim of the article is to consider the living space of a community as a factor in the development of human capital in order to develop proposals for the development of communities.

Methodology of research. General scientific and special methods were used in the study: analysis and synthesis – to generalize scientific approaches to determining the living space of a community and its components; structural and functional analysis – to determine the relationships between the components of the living space and the development of human capital; comparative analysis – to generalize modern approaches to assessing the quality of living space; graphic method – to visualize the results of assessing the Community Accessibility Index; generalization method – to form practical recommendations for the development of communities.

Findings. It was found that the living space of a community is a complex system that combines territorial-spatial, social, economic, infrastructure, institutional, cultural, security and information components. It is proven that the quality of living space directly affects the processes of formation, accumulation and realization of human capital through access to education, healthcare, digital services, economic opportunities and participation in public life. A conceptual approach to the analysis of the relationship between the living space of a community and the development of human capital through the chain: “quality of living space → conditions of everyday realization → accumulation of human capital → socio-economic capacity of the community → sustainable development” is proposed.

Originality. Theoretical provisions on the interpretation of the living space of a community as a multidimensional socio-territorial system that determines the conditions for the development of human capital have been further developed. The approach to determining the components of the living space of a community has been improved through the integration of spatial, social, institutional, security and digital components. A conceptual model of the relationship between living space and human capital in the context of sustainable development of communities is proposed.

Practical value. Substantiated theoretical and methodological provisions can be used by local governments when forming development strategies and community recovery plans.

Key words: communities, living space, human capital, needs, quality of life, projects.

Дата надходження рукопису: 02.04.2026

Дата прийняття рукопису до друку: 05.05.2026

Дата публікації: 18.05.2026